

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**MODERNIST TENDENCIES AND AUTHORIAL INDIVIDUALITY IN THE NOVELLAS OF ODIL YAKUBOV*****Gulnora Zakirovna Djumayeva****Teacher at Bukhara Medical Academic Lyceum**Bukhara, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: Odil Yakubov, Uzbek novella, modernist tendencies, realism, psychological narration, retrospection, subjective time, subtext, authorial individuality, moral conflict.

Received: 03.09.26**Accepted:** 04.09.26**Published:** 05.09.26

Abstract: The article examines the function of modernist-compatible narrative techniques within the realist artistic system of Odil Yakubov's novellas. Rather than reclassifying the writer as a canonical modernist, the study investigates how interior monologue, retrospective composition, subjective time, symbolic detail, subtext, and dialogic ambiguity deepen psychological representation. "Muqaddas," "Qanot Juft Bo'ladi," and "Matluba" are used as the principal texts. Historical-literary, comparative-typological, structural, close-reading, and psychological-hermeneutic methods are applied to trace the transformation of external social events into ethical problems inside the character's consciousness. The author's textual analysis demonstrates that the modernist-compatible features in Yakubov's prose operate as functional resources within realism rather than as an independent aesthetic system. Retrospection supports the reassessment of responsibility, subjective time represents unresolved moral memory, while dialogue, silence, and gesture reveal subtext and competing perspectives. The findings show that Yakubov modernizes the realist novella from within by increasing its psychological density without abandoning social causality. His authorial individuality is therefore defined by a synthesis of social concreteness and analytic psychology, through which ordinary choices become tests of conscience, dignity, and human responsibility.

ODIL YOQUBOV QISSALARIDA MODERNISTIK YONDASHUVLAR VA YOZUVCHI INDIVIDUALLIGI

Gulnora Zakirovna Djumayeva

Buxoro tibbiyot akademik litseyi o'qituvchisi

Buxoro, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Odil Yoqubov, qissa, modernistik tendensiyalar, realizm, psixologizm, retrospeksiya, subyektiv vaqt, dialogik noaniqlik, yozuvchi individualligi, axloqiy konflikt.

Annotatsiya: Maqolada Odil Yoqubov qissalarining realistik badiiy tizimida modernistik poetikaga yaqin bo'lgan usullarning vazifasi hamda yozuvchi individualligining shakllanish xususiyatlari tadqiq etiladi. Muammo adibni tarixiy-adabiy ma'noda modernist sifatida qayta tasniflashdan emas, balki uning realizmi tarkibida ichki monolog, retrospektiv kompozitsiya, subyektiv vaqt, ramziy detal, dialogik noaniqlik va ruhiy ikkilanish kabi vositalarning qanday ishlashini aniqlashdan iborat. "Muqaddas", "Qanot juft bo'ladi" va "Matluba" qissalari asosiy tahlil materiali sifatida olindi. Tarixiy-adabiy, qiyosiy-tipologik, struktur, yaqin o'qish va psixologik-germenevtik usullar qo'llanib, tashqi ijtimoiy voqeaning qahramon ongida axloqiy muammoga aylanish mexanizmi o'rganildi. Mualliflik tahlili natijasida Yoqubov qissalarida modernistik xususiyatlar mustaqil estetik tizim emas, balki realizmning psixologik imkoniyatlarini kengaytiruvchi funksional vositalar sifatida namoyon bo'lishi aniqlandi. Retrospeksiya mas'uliyatni qayta anglashga, subyektiv vaqt hal etilmagan xotirani ifodalashga, dialog va sukut esa personajlar o'rtasidagi yashirin axloqiy ziddiyatni ochishga xizmat qiladi. Yozuvchi individualligi ijtimoiy haqiqatni shaxsiy vijdon, qadr-qimmat, mas'uliyat va insoniy munosabatlar orqali sinovdan o'tkazuvchi badiiy sintezda namoyon bo'lishi asoslandi.

МОДЕРНИСТСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ И АВТОРСКАЯ ИНДИВИДУАЛЬНОСТЬ В ПОВЕСТЯХ ОДИЛА ЯКУБОВА

Гульнора Закировна Джумаева

Преподаватель Бухарского медицинского академического лицея

Бухара, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Одил Якубов, повесть, модернистские тенденции,

Аннотация: В статье исследуется функция приемов, сближающих повести

реализм, психологизм, ретроспекция, субъективное время, подтекст, авторская индивидуальность, нравственный конфликт.

Одила Якубова с современной психологической прозой, внутри их реалистической художественной системы. Задача исследования состоит не в переопределении писателя как модерниста, а в выявлении того, как внутренний монолог, ретроспективная композиция, субъективное время, символическая деталь, подтекст и диалогическая неоднозначность углубляют реалистическое изображение. Основным материалом служат повести «Мукаддас», «Канот жуфт булади» и «Матлуба». Применены историко-литературный, сравнительно-типологический, структурный, герменевтический методы и метод внимательного чтения. Авторский анализ показывает, что внешнее событие у Якубова приобретает окончательный смысл лишь после его нравственной переработки в сознании героя. Ретроспекция становится формой переоценки ответственности, субъективное время выражает неразрешенную память, а пауза, жест и диалог создают подтекст и конкурирующие точки зрения. Сделан вывод, что модернистски совместимые приемы не разрушают реалистическую основу прозы, а расширяют ее психологическую емкость. Авторская индивидуальность Якубова определяется синтезом социальной конкретности и аналитического психологизма, в котором обычный жизненный выбор превращается в испытание совести, достоинства и человеческой ответственности.

Kirish. XX asr o'zbek nasrida ijtimoiy voqelikni shaxsning ichki dunyosi bilan bog'liq holda talqin etish jarayoni adabiy tafakkurning muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bu jarayonda Odil Yoqubov ijodi alohida o'rin tutadi. Adibning qissa va romanlari hayotiy materialning aniqligi, axloqiy muammolarning keskinligi, xarakterlar mantiqining izchilligi hamda qahramon ruhiyatiga kirib borish qobiliyati bilan ajralib turadi. Uning asarlarida voqea faqat sodir bo'lgan hodisa sifatida emas, balki qahramon ongida qayta ishlanadigan, xotira va vijdon bilan baholanadigan tajriba sifatida yashaydi. Shu sababli Yoqubov qissalarini realizmning an'anaviy chegaralari doirasidagina talqin qilish ba'zan ularning ichki poetik murakkabligini to'liq ko'rsatmaydi.

Mazkur tadqiqotda “modernistik yondashuv” tushunchasi ehtiyotkor ma’noda qo’llanadi. Modernizm muayyan tarixiy davr va estetik dasturlar majmuasi bo’lib, har qanday ichki monolog yoki retrospektiv qurilmani modernizmga tenglashtirish ilmiy jihatdan to’g’ri bo’lmaydi. Peter Childs modernizmni subyektivlik, shakliy izlanish, vaqt va idrokning o’zgaruvchanligi bilan bog’liq ko’p qatlamli hodisa sifatida tavsiflaydi [6]. Bradbury va McFarlane tahriridagi tadqiqotlarda ham modernizm yagona uslub emas, balki zamonaviylik inqiroziga berilgan turli estetik javoblar majmui sifatida ko’riladi [7]. Demak, milliy adabiyot doirasida ayrim modernistik usullar realizm bilan yonma-yon yoki uning ichida faoliyat ko’rsatishi mumkin.

Odil Yoqubovning qissalari aynan shunday oraliq hodisani kuzatish imkonini beradi. Yozuvchi voqelikning ijtimoiy sabablarini saqlab qoladi, biroq konfliktning yakuniy ma’nosini ko’pincha qahramonning ichki bahosiga ko’chiradi. Tashqi hodisa vijdoniy savolga, oddiy tanlov ruhiy ikkilanishga, kundalik muloqot esa yashirin ma’no va qarama-qarshi nuqtai nazarlar maydoniga aylanadi. Natijada o’quvchi voqeani nafaqat “nima bo’ldi?” degan savol bilan, balki “bu hodisa qahramonning o’zini anglashiga qanday ta’sir qildi?” degan savol orqali qabul qiladi. Bunday poetik siljish adibning yozuvchi individualligini belgilovchi muhim belgidir.

Tadqiqotning maqsadi “Muqaddas”, “Qanot juft bo’ladi” va “Matluba” qissalari misolida realizmning psixologik chuqurlashuvi bilan modernistik poetikaga yaqin usullar o’rtasidagi funksional munosabatni aniqlash hamda shu asosda Odil Yoqubovning yozuvchi individualligini tavsiflashdan iborat. Ilmiy yangilik shundaki, qissalardagi retrospeksiya, subyektiv vaqt, dialogik noaniqlik, ramziy detal va ruhiy ikkilanish alohida-alohida usullar sifatida emas, balki tashqi ijtimoiy fakti ichki axloqiy tajribaga aylantiradigan yagona mexanizm sifatida talqin qilinadi. Mazkur yondashuv Yoqubov nasrini “realizm yoki modernizm” tarzidagi qat’iy qarama-qarshilikka solmasdan, realizmning ichki modernizatsiyasi sifatida tushuntirish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Odil Yoqubov ijodi o’zbek adabiyotshunosligida asosan realizm, xarakter, zamon va shaxs, tarixiy xotira hamda axloqiy mas’uliyat masalalari doirasida o’rganilgan. Norboy Xudoyberganovning “Parvoz davom etadi” kitobi adib ijodidagi xarakter mantiqi va zamondosh ma’naviy qiyofasini tahlil etuvchi muhim manbalardan biridir [2]. Undagi kuzatishlar Yoqubov qahramonlarining faqat ijtimoiy vaziyat mahsuli emasligini, ular qaror va oqibat orasidagi ichki mas’uliyatni boshdan kechiruvchi shaxslar sifatida qurilganini ko’rsatadi. Bu holat hozirgi tadqiqot uchun psixologik tahlilning milliy tanqidchilikdagi tayanch nuqtasini beradi.

“XX asr o’zbek adabiyoti tarixi” darsligida Yoqubov ijodi o’zbek realistik nasrining taraqqiyoti, davr muammolari va badiiy xarakter masalalari bilan bog’liq holda yoritiladi [3]. Umarali Normatovning “Ijod sehri” asaridagi adabiy-estetik kuzatishlar esa badiiy tafakkurda shaxsning betakrorligi, matnning ichki mantiqi va axloqiy bahoning murakkabligini anglash uchun

metodologik jihatdan ahamiyatlidir [4]. Sobir Mirvaliyevning “O‘zbek adiblari” kitobi Yoqubovning hayoti va ijodiy merosi yuzasidan bibliografik-tarixiy kontekst beradi [5]. Mazkur manbalar adibni modernist sifatida talqin qilmaydi; aksincha, uning realist asosini mustahkamlaydi. Shu sababli modernistik tendensiyalar haqidagi fikr aynan shu realist poydevorni inkor qilmasdan ishlab chiqilishi lozim.

Xorijiy nazariy manbalar modernizmni faqat tarixiy yorliq emas, balki idrok, vaqt, subyektivlik va hikoyalashdagi o‘zgarishlar majmui sifatida ko‘rishga imkon beradi [6; 7]. Biroq ushbu nazariy modelni o‘zbek adabiyotiga mexanik tatbiq etish maqsadga muvofiq emas. Mazkur maqolada nazariy manbalar tipologik mezon vazifasini bajaradi: ular orqali Yoqubov qissalaridagi ayrim formal belgilar aniqlanadi, keyin esa bu belgilar milliy realizmning o‘z qonuniyatlari doirasida qayta talqin qilinadi. Shu yo‘l bilan adibning individual poetikasini tarixiy aniqlik va qiyosiy imkoniyatni birgalikda saqlagan holda baholash mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot materiali sifatida Odil Yoqubovning saylanma va to‘plamlarida berilgan qissalar, avvalo “Muqaddas”, “Qanot juft bo‘ladi” va “Matluba” tanlandi [1]. Tanlovning sababi shundaki, bu asarlarda ijtimoiy muhit va shaxsiy axloqiy tanlov o‘rtasidagi ziddiyat turli ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Tadqiqot tarixiy-adabiy, qiyosiy-tipologik, struktur, yaqin o‘qish va psixologik-germenevtik metodlarning uyg‘unligiga tayanadi. Tarixiy-adabiy metod adibni o‘zbek realizmi taraqqiyotidan uzib qo‘ymaslikka xizmat qiladi. Qiyosiy-tipologik yondashuv esa to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sirni isbotlash uchun emas, balki modern psixologik nasrga xos ayrim formal yechimlar bilan funksional o‘xshashliklarni aniqlash uchun qo‘llanadi.

Struktur tahlilda “tashqi hodisa - ichki oqibat”, “ijtimoiy norma - shaxsiy vijdon”, “aytilgan so‘z - yashirin ma’no”, “xronologik vaqt - psixologik vaqt” kabi qarama-qarshiliklar kuzatildi. Yaqin o‘qish jarayonida dialog, sukut, imo-ishora, xotira, detallar va qahramonning o‘z xatti-harakatiga qayta-qayta murojaat qilishi tahlil qilindi. Psixologik-germenevtik yondashuv personajning o‘zini oqlashi, ikkilanishi, pushaymoni, boshqa inson nuqtai nazarini qabul qilishi yoki rad etishi kabi ichki jarayonlarning axloqiy ma’nosini ochishga qaratildi.

Maqolaning asosiy qismi muallifning matnga tayangan mustaqil tahliliy kuzatuvlaridan tashkil topadi. Bunda yangi empirik tajriba yoki statistik ma’lumotlar da’vo qilinmaydi; filologik tadqiqot uchun shaxsiy izlanish close reading, qiyosiy talqin, tushunchalar o‘rtasidagi funksional bog‘lanishni aniqlash va ilgari alohida ko‘rilgan poetik belgilarni yagona izoh modelida birlashtirish shaklida amalga oshiriladi. Shu sababli natijalar miqdoriy emas, balki matniy dalillar va konseptual xulosalar sifatida bayon etiladi.

Natijalar va muhokama

1. Realistik asos va ichki modernizatsiya mezon

Mualliflik tahlilida birinchi aniqlangan xususiyat shuki, Yoqubov qissalaridagi modernistik tendensiyalar voqelikni mavhumlashtirish yoki ijtimoiy sabablarni bekor qilish orqali emas, balki ularning qahramon ongidagi aksini murakkablashtirish orqali yuzaga keladi. Yozuvchida makon, kasb, oila, jamoa, kundalik munosabatlar aniq va tanishligicha qoladi. Biroq voqea tugagan joyda psixologik jarayon tugamaydi. Aksincha, hodisaning asl badiiy salmog'i qahramon uni xotirasida qayta ko'rganida, o'zini oqlashga uringanida yoki avvalgi qarorining ma'nosini boshqacha anglaganida ochiladi. Demak, realizm tashqi dunyoni tasvirlashdan ichki baholashni tashkil etishga tomon kengayadi.

Bu xususiyatni "ichki modernizatsiya" deb atash mumkin. Mazkur tushuncha Yoqubov nasrini modernist deb e'lon qilishni emas, uning realist usuli ichida yangi psixologik vositalarning vazifasi kuchayganini bildiradi. An'anaviy realist konflikt odatda qahramon va muhit o'rtasidagi to'qnashuvni markazga qo'ysa, Yoqubov ko'p hollarda shu to'qnashuvning ikkinchi bosqichini - qahramonning o'z-o'zi bilan bahsini - hal qiluvchi bosqichga aylantiradi. Bu bosqichda qahramon o'zini avvalgidek ko'ra olmaydi; uning o'ziga bergan axloqiy ta'rifi sodir bo'lgan voqea bilan sinovdan o'tadi.

Shu nuqtai nazardan, yozuvchi individualligi tashqi voqeani ko'paytirishda emas, balki bitta voqeaning ma'no qatlamlarini chuqurlashtirishda ko'rinadi. Qissa hajmining nisbatan ixchamligi ham bunga xizmat qiladi: katta ijtimoiy muammo ko'pincha bir munosabat, bir qaror, bir xotira yoki bir dialog atrofida jamlanadi. O'quvchi tayyor hukmni qabul qilmaydi, balki qahramonning xatti-harakatidan kelib chiqadigan axloqiy savolni birga yechishga majbur bo'ladi. Mualliflik tahlili asosida bu holat Yoqubov poetikasining barqaror belgisi sifatida baholandi.

2. "Muqaddas"da retrospeksiya va axloqiy vaqt

"Muqaddas" qissasida tashqi jihatdan amaliy ko'rinadigan qaror keyinchalik qahramonning o'zini anglash tizimini izdan chiqaruvchi axloqiy muammoga aylanadi. Muhim jihat shundaki, voqeaning ma'nosi sodir bo'lgan on bilan cheklanmaydi. Qahramon ongida u qayta tiklanadi, yangicha baholanadi va avvalgi o'zini oqlash mexanizmlarini shubha ostiga qo'yadi. Shu sababli retrospeksiya oddiy kompozitsion orqaga qaytish emas; u vijdon faoliyatining badiiy shakliga aylanadi. O'tmish xotira orqali hozirgi zamonga qaytib, qahramonning bugungi holatini belgilaydi.

Mualliflik kuzatuviga ko'ra, qissadagi vaqt ikki qatlamda ishlaydi. Xronologik vaqt voqealarning ketma-ketligini ta'minlaydi, psixologik vaqt esa qahramon uchun tugamagan epizodlarni saqlab qoladi. Aynan hal etilmagan axloqiy mazmun o'tmishning "o'tib ketishiga" yo'l qo'ymaydi. Bu jihat modern psixologik nasrdagi subyektiv vaqt bilan tipologik yaqinlik hosil qiladi, biroq Yoqubovda uning vazifasi estetik tajribani mavhumlashtirish emas, mas'uliyatning

davomiyligini ko'rsatishdir. Qahramon vaqt o'tishi bilan hodisadan uzoqlashmaydi; aksincha, uning ma'nosiga yaqinlashadi.

Shuningdek, "Muqaddas"dagi ruhiy ikkilanish qahramonning "yaxshi" yoki "yomon" sifatlarining oddiy qarama-qarshiligi emas. Asosiy ziddiyat uning o'zi haqidagi tasavvuri bilan qilgan ishining axloqiy natijasi o'rtasida paydo bo'ladi. O'zini ma'lum qadriyatlarga sodiq deb bilgan shaxs amaliy vaziyatda shu qadriyatlarga zid qaror qilishi mumkin. Qissa ana shu tafovutni ichki drama markaziga olib chiqadi. Bunday yechimda yozuvchi hukm chiqarishdan ko'ra, o'zini anglash jarayonini ko'rsatishga ustunlik beradi. Natijada axloqiy xulosa qahramonga tashqaridan yuklanmaydi, balki uning ichki tajribasidan kelib chiqadi.

3. "Qanot juft bo'ladi"da munosabat psixologik makon sifatida

"Qanot juft bo'ladi" qissasida psixologik konflikt alohida individ ichida emas, ikki inson o'rtasidagi munosabatda shakllanadi. Akram va Sayyora o'rtasidagi ziddiyatning ahamiyati voqeaning o'zidan ko'ra uning ishonch, qadr-qimmat va o'zaro tan olishga ta'sirida namoyon bo'ladi. Mualliflik tahliliga ko'ra, qissa sarlavhasidagi "juft qanot" obrazi faqat muhabbat yoki oila haqidagi maqolona fikr emas; u asarning struktur tamoyiliga aylangan. Bir qanotning harakati ikkinchisiga bog'liq bo'lgani kabi, munosabatning barqarorligi ham bir tomonning xohishiga emas, ikki shaxsning axloqiy hamkorligiga tayanadi.

Qissada voqea turli onglar orqali turlicha ma'no kasb etishi alohida ahamiyatga ega. Bir tomon o'z xatti-harakatini tasodifiy, hissiy yoki kechirilishi mumkin bo'lgan hodisa deb ko'rishi mumkin, ikkinchi tomon esa uni o'z qadr-qimmatiga yetgan jarohat sifatida boshdan kechiradi. Ana shu tafovut yagona "to'g'ri" talqinning bevosita berilishiga to'sqinlik qiladi. O'quvchi ham qahramonlar singari hodisaning oqibatini turli nuqtai nazarlardan baholashga majbur bo'ladi. Bu dialogik ko'plik qissaning realistik asosini yo'qotmaydi, aksincha, uni psixologik jihatdan ishonchli qiladi.

Muallifning shaxsiy tahlilida yana bir muhim natija shuki, Yoqubov yarashuvni tashqi tartibning tiklanishi bilan tenglashtirmaydi. Munosabatdagi buzilish faqat hodisani "unutish" bilan bartaraf etilmaydi; qahramon boshqa insonning tajribasini haqiqiy deb tan olishi kerak. Shu ma'noda tinglash etik kategoriya darajasiga ko'tariladi. Dialogdagi sukut, gapning yarim qolishi, himoyalanih ohangi yoki masofalanish kabi detallar aytilgan so'zlardan kam ahamiyat kasb etmaydi. Psixologik realizm aynan mana shu nozik signallar orqali ishlaydi: ichki holat to'liq izohlanmaydi, lekin xulq va muloqotdagi o'zgarishlardan tiklanadi.

4. "Matluba"da shaxsiy qadr-qimmat va ijtimoiy me'yor

"Matluba" qissasida shaxs va tashqi me'yor o'rtasidagi ziddiyat boshqa rakursda namoyon bo'ladi. Bu yerda ayol qahramonning ichki pozitsiyasi ijtimoiy syujetning oddiy funksiyasi bo'lib qolmaydi. Uning his-tuyg'usi, o'zini qadrlashi, moslashish chegarasi va tashqi hukmni qabul qilish

yoki rad etish huquqi badiiy ahamiyat kasb etadi. Mualliflik tahlili qissadagi psixologik markazning aynan shu subyektiv pozitsiyaga siljishini modernistik poetikaga yaqin belgilar qatorida ko'rsatadi. Chunki ijtimoiy norma tayyor haqiqat sifatida emas, individual ongda sinovdan o'tadigan talab sifatida tasvirlanadi.

Yoqubov uchun "burch", "adolat", "sha'n" yoki "qadr-qimmat" singari tushunchalar mavhum axloqiy shior bo'lib qolmaydi. Ular konkret munosabatda qanday oqibat tug'dirishi orqali tekshiriladi. Burch qurbonlik talab qilganda, adolat shaxsiy qulaylik bilan to'qnashganda, ijtimoiy moslashuv o'zlikni yo'qotish xavfini tug'dirganda tushunchalarning haqiqiy mazmuni ochiladi. Bu usul yozuvchining didaktik hukmdan qochishiga yordam beradi. Muallif g'oyani to'g'ridan-to'g'ri e'lon qilmaydi; u vaziyat yaratadi, vaziyat esa qahramonning ichki javobi orqali axloqiy ma'no kasb etadi.

Shu sababli "Matluba"dagi psixologizm ham realizmga qarshi qo'yilmaydi. Aksincha, tashqi muhitning real ta'siri shaxs ongida qanday qabul qilinishini ko'rsatish orqali realizmning imkoniyati kengayadi. Mualliflik kuzatuvlaridan kelib chiqadigan xulosa shuki, Yoqubovda individuallik ijtimoiylikning inkori emas. Shaxs jamiyatdan tashqarida emas, lekin jamiyat hukmi ham uning ichki haqiqatini avtomatik tarzda belgilab bera olmaydi. Qissaning badiiy kuchi ana shu ikki haqiqat o'rtasidagi muvozanatsizlikni sezdirishidir.

5. Dialog, sukut va ramziy detalning funksional tizimi

Yoqubov qissalarida psixologik holatni to'g'ridan-to'g'ri sharhlashdan ko'ra, uni bilvosita belgilar orqali berish tendensiyasi kuchli. Predmet, imo-ishora, qarash, suhbatdagi tanaffus, takrorlangan ibora yoki oddiy maishiy harakat ba'zan uzun muallif izohidan ko'ra ko'proq ma'no yuklaydi. Mualliflik tahliliga ko'ra, bunday detallar "ramz" bo'lishi uchun albatta yagona mavhum ma'noga ega bo'lishi shart emas. Ularning asosiy vazifasi ichki holatni siqilgan shaklda tashqi belgi orqali ko'rsatishdir. Shu jihatdan semantik siqqlik qissa janrining ixcham tabiati bilan hamohangdir.

Dialog ham xuddi shunday ko'p qatlamli ishlaydi. Personajlar bir-biriga faqat ma'lumot bermaydi; ular o'zini himoya qiladi, aybni yengillashtiradi, sukut bilan norozilik bildiradi, boshqa tomonning ma'nosini noto'g'ri talqin qiladi yoki o'zi istamagan holda ichki holatini oshkor etadi. Aytilgan gap bilan uning kontekstdagi ma'nosi o'rtasidagi tafovut subtekstni yuzaga keltiradi. Bu usul o'quvchini passiv qabul qiluvchidan faol talqin qiluvchiga aylantiradi, chunki psixologik butunlikni u gap, sukut, vaziyat va oqibatlardan o'zi yig'adi.

Mazkur xususiyat modernistik poetika bilan eng aniq tutashuvchi nuqtalardan biridir. Modern nasrda ishonchli va hamma narsani tushuntirib beruvchi muallif ovozi zaiflashuvi, qisman nuqtai nazar va noaniqlikning kuchayishi kuzatiladi [6; 7]. Yoqubov esa bu usullarni tanlab va funksional tarzda qo'llaydi. U kommunikativ ravshanlikni butunlay yo'qotmaydi, lekin muhim

axloqiy ma'noni ko'pincha gapning o'ziga emas, gap bilan holat o'rtasidagi masofaga joylashtiradi. Natijada realizm ko'proq ishonchli bo'ladi, chunki real hayotdagi muloqot ham ko'pincha to'liq, ochiq va bir ma'noli emas.

6. Yozuvchi individualligining konseptual modeli

Tahlil qilingan qissalar asosida Odil Yoqubovning yozuvchi individualligini bir necha o'zaro bog'liq tamoyillar orqali tavsiflash mumkin. Eng avvalo, u axloqiy jiddiylilikni sxematik xarakter yaratish bilan almashtirmaydi. Qahramon xato qilishi mumkin, biroq u shu xatoning sabablarini, oqibatlarini va o'ziga ta'sirini boshdan kechiruvchi murakkab shaxs bo'lib qoladi. Yozuvchi "kim haq?" degan savoldan tashqari "nega bunday qaror mumkin bo'ldi?", "qahramon o'zini qanday oqladi?", "oqibat uning o'ziga bergan bahosini qanday o'zgartirdi?" kabi savollarni ham matnning ichki harakatlantiruvchi kuchiga aylantiradi.

Ikkinchi tamoyil - ijtimoiy tuzilma va shaxsiy vijdonning uzluksiz aloqasi. Oila, kasb, jamoa va ijtimoiy hukm qahramonga tashqi bosim sifatida ta'sir qiladi, ammo ularning badiiy ma'nosi qahramon ongiga kirgandan keyin chuqurlashadi. Shu bilan birga, shaxsning ichki qarori ham ijtimoiy munosabatlarni o'zgartiradi. Demak, Yoqubovda "tashqi dunyo" va "ichki dunyo" bir-biridan ajratilgan ikki soha emas; ular doimiy o'zaro ta'sirdagi tizimdir. Bu tizim yozuvchining psixologik realizmini statik portretidan dinamik jarayonga aylantiradi.

Uchinchi tamoyil - konfliktning munosabatlar orqali tashkil etilishi. Ishonch, hurmat, mas'uliyat va qadr-qimmat alohida tushuncha sifatida emas, bir insonning harakati ikkinchi insonning ruhiy dunyosiga ta'sir qilgan paytda ko'rinadi. Shu sababli kichik ko'ringan bir voqea butun munosabatlar tizimini qayta tashkil qilishi mumkin. Qissa janrida bunday siqqlik ayniqsa samarali: muallif katta epik ko'lam yaratmasdan ham insoniy holatning keng axloqiy mazmunini ochadi.

To'rtinchi tamoyil - formal vositalarning maqsadga bo'ysundirilishi. Retrospeksiya mas'uliyatni qayta baholashga, subyektiv vaqt hal etilmagan xotirani saqlashga, ichki nutq o'zini oqlash va shubhani ko'rsatishga, ramziy detal hissiy holatni zichlashtirishga, dialog esa subtekst va nuqtai nazarlar farqini yaratishga xizmat qiladi. Bu vositalar alohida tajribaparastlik sifatida emas, psixologik realizmning aniqligini oshirish uchun ishlaydi. Mualliflik tahlilining asosiy natijasi ham shunda: Yoqubovning modernligi shakliy uzilishdan ko'ra, realist qissaning ichki organizmini murakkablashtirishda namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, adibning individual uslubi "ijtimoiy realizm + analitik psixologizm + bilvosita ma'no" uchligida ko'rinadi. Ijtimoiy realizm hodisaning hayotiy sababini va muhitini beradi; analitik psixologizm uning qahramon ongidagi davomiyligini ochadi; bilvosita ma'no esa o'quvchini tayyor hukmdan uzoqlashtirib, talqinga jalb etadi. Ushbu uchlik "Muqaddas", "Qanot juft bo'ladi" va "Matluba" da turli nisbatda namoyon bo'lsa-da, ularning umumiy poetik mantig'ini

birlashtiradi. Shu model Yoqubovning qissachilikdagi yozuvchi individualligini tavsiflash uchun taklif etilayotgan asosiy mualliflik xulosasidir.

Muhokama. Olingan natijalar o'zbek adabiyotidagi realizm va modernizm munosabatini qat'iy ikki qutbga ajratish yetarli emasligini ko'rsatadi. Agar ichki monolog, retrospeksiya yoki subyektiv vaqtning har qanday ko'rinishi avtomatik ravishda modernizm deb baholansa, milliy realizmning o'z ichki taraqqiyot imkoniyatlari e'tibordan chetda qoladi. Aksincha, realizm faqat tashqi ijtimoiy tasvir bilan cheklansa, Yoqubov kabi yozuvchilarning psixologik murakkabligi kamaytirib ko'rsatiladi. Shuning uchun "modernistik tendensiya" atamasi bu maqolada tipologik va funksional kategoriya sifatida ishlatildi.

Mazkur pozitsiya nazariy jihatdan ham muvozanatli. Childs ta'kidlagan modernizmning ko'plik xususiyati [6] turli milliy adabiyotlarda shakliy va psixologik yangilanishning bir xil tarixiy sxema bo'yicha kechishi shart emasligini anglatadi. Bradbury va McFarlane tomonidan tasvirlangan modernistik tajribaning kengligi [7] ham individual ong, vaqt va noaniqlik masalalarining turli estetik tizimlarda uchrashi mumkinligini ko'rsatadi. Yoqubov holatida esa bu belgilar realist sababiyat, ijtimoiy mas'uliyat va milliy axloqiy tajriba bilan birlashadi. Shuning uchun adib poetikasini "realizmning psixologik yangilanishi" tarzida tavsiflash tarixiy va estetik jihatdan aniqroqdir.

Tadqiqotning cheklovi shundaki, maqola uch qissa asosida tipologik xulosa chiqaradi va yozuvchining barcha qissa hamda romanlarini qamrab olmaydi. Shuningdek, to'g'ridan-to'g'ri genetik ta'sir masalasi tekshirilmagan; ya'ni Yoqubovning muayyan G'arb modernistlaridan bevosita ta'sirlanganini isbotlash maqsad qilinmadi. Kelgusida adibning boshqa qissalari, romanlari va publitsistik qarashlarini qamrab olgan kengroq korpus asosida subyektiv vaqt, erkin bilvosita nutq, xotira va fokalizatsiya masalalarini maxsus tahlil qilish mumkin. Bu esa o'zbek nasrining XX asrdagi ichki poetik modernizatsiyasini yanada aniq tavsiflash imkonini beradi.

Xulosa. Tadqiqot natijasida Odil Yoqubov qissalaridagi modernistik poetikaga yaqin belgilar adibning realistik usuliga qarama-qarshi emasligi, aksincha, uning psixologik va semantik imkoniyatlarini kengaytirishi aniqlandi. "Muqaddas"da retrospeksiya va subyektiv vaqt qahramonning axloqiy qarorini qayta baholash mexanizmi sifatida ishlaydi; "Qanot juft bo'ladi"da munosabatning o'zi psixologik makonga aylanib, ishonch, qadr-qimmat va mas'uliyat turli nuqtai nazarlar orqali sinovdan o'tadi; "Matluba"da esa ijtimoiy me'yor shaxsiy qadr-qimmat va ichki avtonomiya bilan to'qnashadi.

Muallifning matniy tahlili dialog, sukut, ramziy detal, xotira va bilvosita ma'noning alohida funksional tizim hosil qilishini ko'rsatdi. Bu vositalar voqeani murakkablashtirish uchun emas, voqeaning qahramon ongida qanday yashashini ochish uchun xizmat qiladi. Shuning uchun Yoqubov qissalaridagi modernlik eng avvalo ongning faollashuvi, axloqiy bahoning ichki

jarayonga aylanishi va bir hodisaning turli personajlar uchun turlicha ma'no kasb etishida namoyon bo'ladi.

Yozuvchi individualligi ijtimoiy konkretlikni analitik psixologizm va bilvosita ma'no bilan birlashtiruvchi badiiy sintez sifatida tavsiflandi. Yoqubov qahramonni tayyor axloqiy formula ichiga joylashtirmaydi; u qahramonni o'z qarorining oqibati bilan yuzlashtiradi. Shu tariqa oddiy hayotiy tanlov vijdon sinoviga, munosabat axloqiy haqiqat maydoniga, realizm esa nafaqat voqelikni, balki voqelik insonni ichkaridan qanday o'zgartirishini tasvirlay oladigan moslashuvchan estetik tizimga aylanadi. Mazkur xulosa adib qissalarini qiyosiy adabiyotshunoslik, psixologik poetika va XX asr milliy nasridagi modernizatsiya jarayonlari doirasida keyingi tadqiqotlar uchun nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yoqubov, O. Saylanma: uch tomlik. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1985-1987.
2. Xudoyberganov, N. Parvoz davom etadi (Odil Yoqubov ijodi sahifalari). Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1980.
3. Karimov, N.; Mamajonov, S.; Nazarov, B.; Normatov, U.; Sharafiddinov, O. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O'qituvchi, 1999.
4. Normatov, U. Ijod sehri. Toshkent: Sharq, 2007.
5. Mirvaliyev, S. O'zbek adiblari: XX asr o'zbek adabiyoti. Toshkent: Yozuvchi, 2000.
6. Childs, P. Modernism. 3rd ed. Abingdon; New York: Routledge, 2017.
7. Bradbury, M.; McFarlane, J., eds. Modernism: 1890-1930. Harmondsworth: Penguin, 1976.